

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

**Zeynep Hafsa Orhan. *Mukayeseli Bankacılık
Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı.*
İstanbul: İktisat Yayınları, 2023, 266 Sayfa.**

*Zeynep Hafsa Orhan. Mukayeseli Bankacılık Konvansiyonel Bankacılık ve
Katılım Bankacılığı. İstanbul: İktisat Publications, 2023, 266 Pages.*

Yunus Akyüz

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Asst. Prof., Bitlis Eren University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law
Bitlis/Türkiye

akyuzyunus@yahoo.com

orcid.org/0000-0003-4690-5772

Geliş Tarihi: 03.03.2025
Kabul Tarihi: 16.06.2025
Yayın Tarihi: 30.06.2025

Date of Submission: 03.03.2025
Date of Acceptance: 16.06.2025
Date of Publication: 30.06.2025

Değerlendirme: Bu çalışma, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayın Kurulu ve/veya kurul tarafından belirlenen bir iç hakem tarafından değerlendirilmiştir.

Peer-Review: This study was evaluated by the International Journal of Theological and Islamic Studies Editorial Board and/or an internal referee appointed by the board.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Benzerlik Taraması: Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Plagiarism Check: It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Funding: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Atıf/Cite As: Akyüz, Yunus. "Zeynep Hafsa Orhan. *Mukayeseli Bankacılık Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı.* İstanbul: İktisat Yayınları, 2023, 266 Sayfa." *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 68 (2025): s. 329-336

**Zeynep Hafsa Orhan. *Mukayeseli Bankacılık
Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı.*
İstanbul: İktisat Yayınları, 2023, 266 Sayfa.**

Tarihsel olarak çok eskilere dayanan bankacılık kurumu, ekonomik sistemlerin gelişimiyle birlikte çeşitli aşamalardan geçmiştir. Günümüzde geleneksel veya konvansiyonel (geleneksel) bankacılık olarak ifade edilen bu kurumların temel işlevi, fon sahiplerinden belirli bir faiz karşılığında mevduat toplamak ve bu fonları daha yüksek faiz oranlarıyla kredi olarak müşterilerine kullanıdır. Faiz temelli konvansiyonel bankacılığa alternatif olarak gelişen faizsiz bankacılık ise İslam hukukunun ilke ve prensiplerine uygun bir şekilde faaliyet göstermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda *faizsiz, İslami* veya ülkemizdeki adıyla *katılım bankacılığı*, konvansiyonel bankacılığa kıyasla oldukça yeni bir olgudur. Katılım bankacılığının finans sektörüne dahil edilmesi, iki farklı bankacılık modelinin bir arada varlık göstermesine olanak tanımış ve ikili bankacılık sisteminin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu sistemde katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılık, bir yandan birbirlerini tamamlayıcı bir rol üstlenebilirken, diğer yandan aralarında rekabet de söz konusu olabilmektedir.

İslami bankacılığın gelişimiyle birlikte, bu alandaki akademik çalışmalar artmış ve konvansiyonel ile İslami bankacılık sistemleri hem teorik hem de pratik açıdan konu veya mesele bazı karşılaştırmalı analizlere konu olmaya başlamıştır. Bu alandaki çalışmalardan biri olan Zeynep Hafsa Orhan'ın *Mukayeseli Bankacılık Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı* adlı eseri, müstakil olarak teoriden pratiğe uzanan bir perspektifle konvansiyonel ve katılım bankacılığını karşılaştırmalı olarak ele almakta ve bu alandaki literatür eksikliğini giderme yolunda katkı sağlamaktadır. Eser, belirlenen konular çerçevesinde dokuz bölümden oluşmaktadır. Bu konular; faizli ve faizsiz bankacılığın tarihi, teorisi, iş modeli, ürünleri, denetim ve muhasebesi, performansı, müşteri ilişkileri ve genel görünümüdür. Müellif, her bölümde konuyu öncelikle konvansiyonel bankacılık perspektifinden ele almakta, ardından katılım bankacılığı bağlamında incelemektedir. Müteakiben ilgili konuyu hem küresel düzeyde hem de Türkiye örneği özelinde ele alarak konvansiyonel ve katılım bankacılığı açısından karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Meselelerin üç aşamalı bir şekilde ele alınması, okuyucuya ilgili konunun klasik ve katılım bankacılığındaki yerini kavrama imkânı sunmakla kalmayıp faizli ve faizsiz bankacılık sistemleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları daha kapsamlı olarak değerlendirmeye olanağı sağlamaktadır.

“Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Tarihi” başlıklı Birinci Bölüm’de (s. 7-31), her iki bankacılık modelinin tarihsel gelişimi ele alınmakta ve aralarındaki temel farklara değinilmektedir. Bu kapsamda banka kavramı denildiğinde ilk akla gelen

model olan konvansiyonel bankacılığın kökenleri Babil, Antik Yunan, Roma ve Mısır gibi medeniyetlere kadar götürülebilmektedir. Özellikle tapınakların, bu dönemde kredi sağlama ve fon kullandırma işleviyle önemli bir rol üstlendiği bilinmektedir. Modern anlamda kurulan ilk özel banka ise İtalyan menşeli Medici Bankası (1397-1494) olarak kabul edilmektedir. Öte yandan katılım bankacılığı tarihsel olarak daha yakın bir geçmişe sahiptir. Ancak dolaylı olarak beytülmal, sarraflık, cehbezlik ve para vakıfları gibi müesseselerde nispeten bankacılık yapısına benzer işleyişin bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte faizsiz bankacılık modeline dayalı ilk bağımsız finans kurumu, Ahmed en-Neccar (ö. 1416/1996) tarafından 1963 yılında Mısır'da kurulan Mit Ghamr Tasarruf Bankası olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de ise faizsiz bankacılık uygulamalarının -daha geriye götürülmesi mümkünse de- 1980'li yıllarda Özel Finans Kurumları (ÖFK) ile başladığı söylenebilir. Sonuç olarak tarihsel bir perspektiften bakıldığında konvansiyonel bankacılığın kökenleri milattan önceye dayanmakta olup modern anlamdaki banka sisteminin 1400'lü yıllarda ortaya çıktığı görülmektedir. Buna karşılık İslami bankacılık ise 1963 yılında başlamış olup oldukça yeni bir finansal modeldir. Bu durum İslami bankacılığın, konvansiyonel bankacılık sisteminden çeşitli açılardan etkilenmesine neden olmuştur. 1963'ten itibaren hem Türkiye'de hem de dünya genelinde faizsiz bankacılık kurumları tesis edilmeye ve gelişmeye başlamıştır. Hatta Türkiye'de, katılım finans ilkelerine dayalı yatırım bankacılığı alanında faaliyet gösteren bir banka dahi kurulmuştur.¹ Burada katılım bankacılığının konvansiyonel bankacılık yapısından etkilenmesinin olumsuz bir durum olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmek gerekir. Zira önemli olan katılım finans ilkelelerinin kendi özgün değerleri doğrultusunda geliştirilmesi ve taklitten uzak bir şekilde uygulanmasıdır.

“Konvansiyonel Bankacılık ile Katılım Bankalarının Teorik Arka Planı” isimli İkinci Bölüm'de (s. 33-63), konvansiyonel bankacılık ile katılım bankacılığının, tarihiyle bağlantılı olarak bir şeyin modellenmesi ve açıklanması demek olan teorik arka plan açısından karşılaştırılması yapılmıştır. Konvansiyonel bankacılığın teorik arka planıyla ilgili olarak, bu bankacılık türünün ilk önce pratikte ortaya çıktığı ve daha sonra teorisinin geliştirildiği söylenmiştir. Zira her ne kadar bankacılık adı altında olmasa da çok eski zamanlara kadar geri götürülebilen, bankacılık benzeri işlemlerin varlığı da bu durumu desteklemektedir. Uygulamanın ardından teori oluşturulmuş ve böylece bankacılık teorileri ortaya çıkmıştır. Hatta gölge bankacılık olarak isimlendirilen ve banka benzeri hizmetler sunan kurumlar dahi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ülkemizde son zamanlarda hizmet vermeye başlayan tasarruf finans kurumları, finansal aracılık benzeri bir işlev sunmalarına rağmen tam olarak klasik bankacılık sistemi gibi denetlenmemektedir. Bu tür banka benzeri hizmetler sunan yapılara, gölge bankacılık denilmektedir. (s. 35-36). Katılım bankalarının teorik

1 Eserde bu bilgiye yer verilmesi de isabetli olurdu. Yatırım bankacılığı alanında faizsiz çalışma hedefiyle kurulmuş olan Golden Global Bank hakkında detaylı bilgi için bakınız: “Hakkımızda”, Golden Global Bank, <https://www.goldenglobalbank.com.tr/hakkimizda> (17.02.2025).

arka planı ise konvansiyonel bankacılığın aksine, teoriden pratiğe doğru bir gelişim süreci izlemiştir. Nitekim bu alandaki ilk teorik çalışmalar ortaya çıkmaya başlamış, daha sonra uygulama safhasına geçilmiştir. Bu kapsamda katılım bankacılığının teorik temelini oluşturan unsurlar; faizsizlik ilkesi, mudârebe ve müşâreke gibi ortaklık esasına dayalı finansman modelleri, murâbaha ve icâre gibi akitler ile genel olarak fıkhi ilke ve prensiplere uygunluk çerçevesinde şekillenmiştir. Bu unsurlar, katılım bankacılığının konvansiyonel bankacılıktan ayrılan yapısal özelliklerini belirlemektedir. Ancak günümüzde birtakım ekonomik ve hukuki sebeplerden dolayı katılım bankalarının ortaklık anlayışından uzaklaşmaları eleştiri konusu olmaktadır. (s. 45-47). Bu bölümde yapılan mukayese sonucunda, her iki sistemin finansal yapı içinde farklı teorik ve pratik temellere dayandığının görüldüğü vurgulanmaktadır. Konvansiyonel bankacılık, öncelikli olarak pratikte ortaya çıkmış daha sonra teorik çerçevesi geliştirilmiştir. Önce uygulama alanında şekillenen, ardından teorik çerçevesi geliştirilen konvansiyonel bankacılık, faiz temelli bir sistem olup dinî referanslara dayanmaksızın kısmi rezerv bankacılığı² kapsamında finansal aracı kurumlar olarak işlev görmektedir. Buna karşılık katılım bankacılığı, İslami referanslara dayanan ve faizi (riba) kesin olarak yasaklayan bir sistem olup önce teorik çerçevesi oluşturulmuş, ardından pratik uygulamaları geliştirilmiştir. İki sistemin ortak noktalarından biri ise finansal aracı kurum olarak işlev görmeleri ve kısmi rezerv sistemi çerçevesinde faaliyet göstermeleridir.

“Konvansiyonel Bankacılık ile Katılım Bankalarının İş Modeli Açısından Mukayesesi” başlıklı Üçüncü Bölüm’de (s. 65-81), iş modeli kavramı, bankacılık iş modeli ve iş modeli kanvası, konvansiyonel ve katılım bankalarının iş modeline ilişkin yapısal unsurlar ve bu modellerin karşılaştırılması ele alınmaktadır. Bu çerçevede her iki bankacılık sisteminin işleyiş mekanizmaları incelenmiş, konvansiyonel ve katılım bankacılığının iş modelleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur. Ayrıca iki sistemde kullanılan finansal ürünler ve sunulan hizmetler analiz edilerek iş modeline dayalı farklılaşma noktaları değerlendirilmiştir.

“Ürün Mukayesesi” başlıklı Dördüncü Bölüm’de (s. 83-140), konvansiyonel ve katılım bankacılığının pasif ve aktif taraflarında kullanılan finansal ürünler ile sunulan hizmetler, Türkiye ve dünya örnekleri üzerinden analiz edilerek iki bankacılık modeli karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda konvansiyonel bankaların pasif (yükümlülük) tarafında, fon toplama araçlarının faiz temelli vadeli ve tasarruf hesaplarına dayandığı belirtilirken, katılım bankalarının fon toplama mekanizmasının, faizsiz cari hesaplar ile kâr-zarar ortaklığı esasına dayalı mudârebe ve yatırım vekâleti gibi finansal ürünlerden oluştuğu vurgulanmaktadır. Ayrıca iki bankacılık sisteminde kullanılan finansal ürün ve hizmetler arasındaki bazı benzerliklerin eleştiriye konu olabileceği ve bu eleştirilerin muhtemel nedenleri

2 Kısmi rezerv bankacılığı, bankaların topladıkları mevduatın tamamını ellerinde tutmak yerine yalnızca belirli bir oranını rezerv olarak bulundurdıkları ve geri kalanını kredi tahsis ettiği bir sistemdir.

tartışılmaktadır (s. 106-107). Konvansiyonel bankaların aktif (varlık) tarafında, toplanan fonların kullandırılmasında çeşitli kredi türleri (teminatlı-teminatsız, özel-kamu, kısa-uzun vadeli, üretim-tüketim kredileri vb.) ön plana çıkmaktadır. İlaveten bu bankaların aktif portföylerinde futures, forward, opsiyon ve swap gibi risk yönetimi amacıyla kullanılan türev finansal ürünler yer almaktadır. Öte yandan katılım bankalarının aktif (varlık) tarafında fon kullandırma mekanizmaları, murâbaha, commodity murâbaha (mal murâbahası), reserve murâbaha (ters murâbaha), müşâreke, icâre ve leasing gibi finansal ürünlere dayanmaktadır. Bunun yanı sıra katılım bankacılığı sisteminde, konvansiyonel bankacılıktaki bazı türev ürünlerin yalnızca fıkhi açıdan cevaz verilen versiyonları kullanılabilmektedir. Bölümün sonunda, konvansiyonel ve katılım bankacılığı sistemlerinin aktif tarafında yer alan finansal ürünler karşılaştırılarak, bu iki model arasındaki temel farklılıklar analiz edilmiştir.

“Statü, Düzenleme-Denetim ve Muhasebe Açısından Mukayese” başlıklı Beşinci Bölüm’de (s. 141-161), konvansiyonel ve katılım bankacılığı sistemleri, statü, düzenleme-denetim ve muhasebe açısından Türkiye ve dünya örnekleri üzerinden ele alınmaktadır. Mevduat, yatırım ve kalkınma bankaları gibi türleri bulunan konvansiyonel bankalar, statü açısından banka sayılmakta ve bankacılık kanununa göre faaliyet göstermektedir. Bir görüşe göre Türkiye’deki Devlet İşçi ve Sanayi Bankası (DEŞİAB) ile başlayan katılım bankacılığı ise 2005 yılına kadar, *Özel Finans Kurumları* olarak kabul edilmiş ve bankacılık kanuna tâbi olarak çalışmamıştır. Bazı özel finans kurumlarının iflası, bu alanda yaşanan olumsuz tecrübeler ve yurt dışı faaliyetlerde karşılaşılan aksaklıklar gibi nedenlerle, bu kurumlar *katılım bankacılığı* adı altında bankacılık kanununa tâbi kılınmış ve banka statüsüne geçmiştir. Netice olarak her iki banka türü de banka statüsündedir ve bankacılık kanunu çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Katılım bankacılığının müstakil bir kanuna sahip olması ve bu çerçevede işlemlerini yürütmesi, ülkemizde katılım bankacılığının gelişiminde önemli bir rol oynayacak olup bu yöndeki çalışmalar kayda değerdir. Her iki bankacılık sisteminin statüsü benzer olsa da dünyadaki İslami bankalar, düzenleme ve denetim açısından farklı uygulamalara tâbi olabilmektedir. Dünyada faizsiz bankacılığı düzenleyen ve denetleyen uluslararası kurumlar arasında, Bahreyn merkezli İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Kurulu (AAOIFI) ile Malezya merkezli İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye’de konvansiyonel ve katılım bankacılığı için temel düzenleyici ve denetleyici otorite Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’dur (BDDK). Muhasebe açısından da konvansiyonel ve katılım bankacılığı belli yönlerden farklılaşabilmekte ve bu alanda *İslami muhasebe/Islamic accounting* tanımı kullanılmaktadır. Konvansiyonel ve katılım bankacılığının muhasebesi kapsamında bilançoda kasa, zorunlu karşılıklar ve sabit değerler gibi her iki sistemde de ortak olan kalemler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra vadesi gelmiş menkul değerler, T.C. Merkez Bankası (faiz içermemesi koşuluyla) ve para piyasasından alacaklar gibi kalemler isim olarak benzerlik gösterse de içerik açısından farklılık arz etmektedir. Ayrıca geri satım

vaadi ile alım işlemleri gibi bazı kalemler ise yalnızca belirli katılım bankacılığı modeline özgü olup sistemler arasında tamamen farklı muhasebe uygulamalarına tâbi tutulmaktadır.

“Risk ve Risk Yönetimi Açısından Mukayese” başlıklı Altıncı Bölüm’de (s. 163-201), risk kavramı, tanımı, sistematik ve sistematik olmayan risk gibi risk türleri, risk ile belirsizlik arasındaki fark ve risk yönetimi konuları, konvansiyonel ve katılım bankacılığı ekseninde ele alınmaktadır. Bu bağlamda zarara uğrama tehlikesi veya riziko anlamına gelen risk, finans alanında “bir işletmenin belirli bir finansal değere sahip varlıklarını kaybetme veya değerinin azalması olasılığı” şeklinde tanımlanmaktadır. Risk ölçülebilir ve hesaplanabilir bir kavram olduğundan, etkilerini azaltmak amacıyla yönetilmesi mümkündür. Bu çerçevede konvansiyonel bankaların maruz kaldığı başlıca riskler, küresel düzeydeki riskler, ülke riski ve bankacılık sektörü riskleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bankacılık riskleri ise kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk olmak üzere temelde üç kategoriye ayrılmaktadır. Konvansiyonel bankalar, karşı karşıya kaldıkları bu riskleri yönetmek ve en aza indirmek amacıyla çeşitli risk yönetimi stratejileri ve finansal araçlar geliştirmiştir. Katılım bankacılığında risk kavramı ise Arapçada belirsizlik ve tesadüfîlik anlamına gelen *garar* (غرر) terimiyle ifade edilmekte olup konvansiyonel bankacılıkla benzer yönler taşımaya rağmen belirli açılardan farklılıklar içermektedir. Örneğin katılım bankalarındaki mudârebe ve müşâreke sözleşmelerinden kaynaklanan kâr-zarar ortaklığı enstrümanlarının kredi riski bu türdendir. Yine katılım bankalarındaki getiri oranı riskinin daha fazla belirsizlik içermesi ve herhangi bir sabit getiriye bağlı olmaması da konvansiyonel bankalardaki risklerden ayrılan yönler arasındadır. Bunun yanı sıra konvansiyonel bankalarda olmayan şer’î uyumluluk riski, katılım bankalarına özgü bir risk türüdür. Zira faizsiz bankalar İslam hukukunun ilke ve prensiplerine uygun hareket etme iddiasındadır ve bu yüzden fıkhi kurallara göre hareket etme zorunlulukları vardır. Bu riski en aza indirmek amacıyla katılım bankalarının kendi bünyesinde danışma komiteleri ve Türkiye özelinde Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) bünyesinde yer alan danışma kurulu bulunmaktadır. Sonuç olarak, risk yönetimi ve risk türleri bakımından konvansiyonel ve katılım bankacılığı belirli yönlerden benzerlik gösterse de bazı noktalarda farklılaşmaktadır.

“Performans Mukayesesi” başlıklı Yedinci Bölüm’de (s. 203-214), konvansiyonel ve katılım bankacılığının performansı, dünya ve Türkiye örnekleri üzerinden kantitatif (sayısal) ölçütler çerçevesinde karşılaştırılmaktadır. Ancak ahlakilik gibi soyut kavramlar açısından performans değerlendirmesi yapmanın daha zor olduğu vurgulanmaktadır. Kapitalist ekonomi ve modern yaklaşımların bir sonucu olarak, başarı ve performansın genellikle sayısal verilere indirgenmesi, bankacılık sektöründe de kârlılık, düşük maliyetler, risk yönetimi ve getiri gibi unsurların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. İki bankacılık sisteminin performans açısından karşılaştırılması, özellikle 2008 küresel finans krizinden sonra ortaya çıkan yeni bir olgudur. Bu süreçte, katılım bankalarının krizi

konvansiyonel bankalara kıyasla daha az zararla atlattığı yönündeki yaygın kanaat, karşılaştırmalı analizlerin artmasına zemin hazırlamıştır. Bu görüş, katılım bankalarının reel ekonomiyle daha güçlü bağlantılara sahip olması ve türev ürünleri daha sınırlı şekilde kullanması gibi unsurlara dayandırılmaktadır. Ancak yazar, 2008 finansal krizinin faizsiz bankalar tarafından daha iyi yönetildiği ve konvansiyonel bankalara kıyasla daha başarılı bir şekilde atlatıldığı yönündeki yaklaşımların ihtiyatla ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (s. 210).

“Müşteri İlişkileri Mukayesesi” adlı Sekizinci Bölüm’de (s. 215-228), günümüzde bankacılık modellerinin ön plana çıkan unsurlarından olan müşteri odaklılığı konusu hem yurt dışı hem yurt içindeki mevcut durum üzerinden ele alınmaktadır. Literatürde müşteri ilişkileri, müşteri farkındalığı (awareness), müşteri okuryazarlığı (financial literacy), müşteri memnuniyeti (satisfaction), müşteri algısı (perception), müşteri bağlılığı (loyalty) ve hizmet kalitesi (service quality) gibi unsurlar çerçevesinde incelenmektedir. Yazar, bu kavramlar arasında hizmet kalitesinin en önemli unsur olduğuna ve bunun etrafında geniş bir literatür oluştuğuna temas etmektedir. Bu bölümde, müşterilerin konvansiyonel ve katılım bankacılığı algısı, çalıştıkları bankacılık türü üzerindeki etkileri ve tercih sebepleri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Banka-müşteri ilişkilerinin dinî mensubiyet, yaş, cinsiyet ve mesleki durum gibi faktörlere göre şekillendiği belirtilmektedir. Yapılan araştırmalara göre, katılım bankası müşterilerinin bir kısmının aynı zamanda konvansiyonel bankalarla da çalışmasının temel nedenlerinden biri, katılım bankalarının sunduğu ürün ve hizmetlerin yetersiz bulunmasıdır. Hatta konvansiyonel bankaların “pencere sistemi”³ aracılığıyla katılım bankacılığı hizmeti sunması halinde, birçok müşterinin bu hizmeti tercih edeceği yönünde bulgular bulunmaktadır. Bu durum, mevcut katılım bankalarının hem mevcut hem de potansiyel müşterilerinin azalabileceğini göstermektedir (s. 222-223). Ayrıca toplumda katılım bankacılığı ve sunduğu finansal ürünler hakkında yeterli bilgilendirmenin yapılmamasının, müşteri tercihlerinde önemli bir etken olduğu vurgulanmaktadır. Bu tür araştırmaların çoğunlukla anketler yoluyla gerçekleştirildiği dikkate alındığında, anket çalışmalarının sayısının ve kapsamının artırılmasıyla elde edilecek verilerin güvenilirliğinin de artacağı ifade edilmektedir.

“Genel Görünüm Açısından Mukayese” adlı son bölümde (s. 229-247), genel bir değerlendirme adına dünyadaki finansal yapı, konvansiyonel ve katılım bankacılığının dünya finans sistemindeki yeri, Türkiye’deki mevcut finansal yapı ve iki bankacılık sisteminin yeri gibi konulara değinilmektedir. Bu bölümde, genel görünüm açısından karşılaştırmalar yapılırken ağırlıklı olarak sayısal verilere dayalı analizlere yer verilmiştir. Finansal göstergelerin zamanla değişim göstermesi nedeniyle, bu karşılaştırmaların belirli aralıklarla güncellenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yönüyle bu bölümün eser içerisinde en

3 Pencere sistemi bankacılığı, geleneksel bankaların kendi bünyelerinde İslami finans prensiplerine uygun ürün ve hizmetler sunmasına olanak tanıyan modeldir.

dinamik yapıya sahip bölüm olduğu söylenebilir. Çalışma, yazarın çalışma boyunca elde ettiği bulguların yer aldığı sonuç bölümüyle nihayete ermektedir.

Eser, konvansiyonel ve katılım bankacılığını mukayeseli bir perspektiften ele alması bakımından önemli bir çalışma olup bu alandaki karşılaştırmalı analizlere katkı sağlamaktadır. Özellikle dokuz farklı alanda yapılan karşılaştırmalar, gelecekte belirli temalar üzerinden daha derinlemesine çalışmalar yapılmasına zemin hazırlayabilecek niteliktedir. Örneğin sadece ürün mukayesesi gibi spesifik konular üzerine detaylı analizler içeren yeni çalışmaların ortaya çıkmasına öncülük edebilir. Şekilsel açıdan değerlendirildiğinde, eser genel olarak düzenli ve akıcı bir metne sahip olmakla birlikte, yer yer yazım hatalarına rastlanmaktadır. Sonraki baskıda bu eksikliklerin giderilmesi, metnin okunabilirliğini artıracaktır. Ayrıca bazı tablo ve grafiklerdeki bilgilerin tam olarak okunamaması, görsellerin daha net ve anlaşılır hale getirilmesini gerekli kılmaktadır. İçerik açısından değerlendirildiğinde, konvansiyonel bankacılıkla ilgili bilgilerin yeterli ve kapsamlı olduğu; ancak katılım bankacılığına ilişkin fıkhi tartışmaların daha detaylı ele alınabileceği görülmektedir. Özellikle katılım bankacılığı ile ilgili meselelerde fıkhi analizlerin derinleştirilmesi, çalışmaya önemli bir katkı sağlayabilir. Bununla birlikte yazarın akademik çalışma konularına dair önerilerde bulunması, bu alanda araştırma yapacak ilgililere yeni ufuklar açmakta ve yol göstermektedir. Her bölüm sonunda sunulan ilave okuma listeleri, okuyucuların konuya dair daha derinlemesine bilgi edinmesine olanak tanımaktadır. Sonuç olarak eser konvansiyonel ve katılım bankacılığı arasındaki farkları daha görünür hale getirmeyi amaçlayan önemli bir kaynak olup özellikle bu alanda araştırma yapan akademisyenler, öğrenciler, sektörde çalışan profesyoneller ve konuya ilgi duyan herkes için değerli bir başvuru kaynağı niteliğindedir.